

מעדני יום טוב

עיונים וביאורים על
חג הפסח

מכון אור החסידות	Or Hachasidus
סניף ארץ הקודש	Head Office
ת.ד. 2033	1469 President St. #BSMT
כפר חב"ד 6084000	Brooklyn, NY 11213
03-738-3734	United States
Likras@likras.org	(718) 534-8673

צוות העריכה וההגהה: הרב לוי יצחק ברוק, הרב משה גורארי,
הרב מנחם מענדל דרוקמן, הרב חיים דוד (ברי"ט) וילהלם, הרב צבי הירש זלמנוב, הרב שלום חריטונוב,
הרב אברהם מן, הרב יצחק נוב, הרב מנחם מענדל רייצס, הרב אליהו שויכה

פְּתַח דְּבַר

בעזרה"ת

לקראת חג הפסח הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה, הננו להגיש בפני קהל שוחרי התורה ולומדי, את קונטרס מעדני יו"ט ובו ליקוט מהני מילי מעלייתא שהזמן גרמא להם, מתוך רבבות חידושים וביאורים שבתורת נשיא ישראל ומנהיגו, כ"ק אדמו"ר מליובאוויטש זצוקלה"ה נבג"מ זי"ע.

בפנים הקונטרס שלוש מערכות מתורת רבנו, בלולות מפשט ומדרוש, על תוכנה של שבת הגדול, משמעות עניין הכשרות בחג המצות, ועניין שביעי ואחרון של פסח.

הקונטרס יוצא לאור במסגרת קונטרס "לקראת שבת" - עיונים בפרשת השבוע, היו"ל על ידינו מדי שבוע.

וזאת למודעי, שבדרך כלל לא הובאו הביאורים כפי שנאמרו, ואף עובדו מחדש ונערכו ע"י חבר מערכת, ולפעמים נאמרו הביאורים בקיצור וכאן הורחבו ונתבארו יותר ע"פ המבואר במקומות אחרים בתורת רבנו. ופשוט שמעומק המושג וקוצר דעת העורכים יתכן שימצאו טעויות וכיו"ב, והם על אחריות המערכת בלבד, ושגיאיות מי יבין. ועל כן פשוט שמי שבידו הערה או שמתקשה בהבנת הביאורים, מוטב שיעיין במקורי הדברים (כפי שנשמנו ברשימת המקורות שבסוף הקונטרס) וימצא טוב, ויוכל לעמוד בעצמו על אמיתת הדברים.

• • •

ובעגלא דידן נזכה לקיום דרשת חז"ל "בניסן נגאלו אבותינו ובניסן עתידין להיגאל" (ר"ה יא, א. וראה שמו"ר פט"ו, יא), ונזכה לשמוע "תורה חדשה" מפיו של משיח, בביאת משיח צדקנו תיכף ומיד ממש.

בברכת חג הפסח כשר ושמח

מכון אור החפידות

ניסן ה'תשע"ה

14. פנינים

עיון - עבודת אכילת מצה שבעה ימים / גאולת מצרים - כפריחת האביב / שחיטת הפסח ואכילתו - שתי מצוות / ה"יציאה" אמש היא ה"מצרים" של היום / הצלת ישראל במכת בכורות

16. ימים האחרונים דפסח וקריעת ים סוף

"יהמים להם חומה מימינם ומשמאלם" / ביאור הצורך דנס זה כחלק מגילוי האלוקות שהיתה בקריעת ים סוף

(ע"פ לק"ש ח"ג עמ' 960 ואילך)

18. דרכי החסידות - "סעודת משיח"

זכרונות ופרפראות משולחן גבוה של רבותנו נשיאנו ונסיכי בית רבי בענינו של חג אחרון של פסח ו"סעודת משיח" שכונתה כך בפי כ"ק הבעש"ט הק'

5 "נעשה בו נס גדול"

"שבו נעשה נס גדול" - במה נתגדל? / בנס שהיכו הבכורים במצריים נתהפכו המצרים עצמם לטובת ישראל / גדלות הנס בזה שהי' בזמן היות הקליפה בתוקפה / בפטירת מרים יש דוגמת הנס ד"למכה מצרים בבכוריהם" / תוקף הנס דשבת הגדול בפנימיות הענינים

(ע"פ לק"ש ח"ב ע' 33)

7 פנינים

פשוט - מה בין מצוות זכירת יציאת מצרים בכל יום לזו דליל-הסדר? / "פעולה נמשכת" ביציאת מצרים / מדוע לא נכללת במניין תרי"ג מצוות זכירת יצי"מ בכל יום? / לא לעכב את "יציאת מצרים" היום-יומית

8 עומק ה"כשרות" של חג הפסח

מיסודי חג הפסח הוא ענין ה"כשרות" שבו, כמודגש גם בנוסח הברכה שמנהג ישראל לברך איש את רעהו: "חג הפסח כשר ושמח". בפנימיות התורה מבואר, כי אכן יש שייכות מיוחדת בין הלשון "כשר" לחג הפסח וליציאת מצרים / ביאור בענין "חמץ" ו"מצה" - שעם היותם "תרתי דסתר"י מכל ומכל, הרי בעומק הענין יש שייכות ביניהם ואפילו בהלכה למעשה.

(ע"פ לקושי שיחות ח"א פרשת בא; חכ"ב שיחה לימים האחרונים דחג הפסח; שיחות ש"פ שמיני תשל"ד ו"א ניסן תשמ"ה. ועוד)

"נעשה בו נס גדול"

- "שבו נעשה נס גדול" - במה נתגדל? • בנס שהיכו הבכורים במצרים נתהפכו המצרים עצמם לטובת ישראל
- גדלות הנס בזה שהי' בזמן היות הקליפה בתוקפה • בפטירת מרים יש דוגמת הנס ד"למכה מצרים בבכוריהם"
- תוקף הנס דשבת הגדול בפנימיות הענינים

"שבו נעשה נס גדול" - במה נתגדל?

הקב"ה מסכנה גשמית או רוחנית בה היו נתונים בעת צרתם. משא"כ בנס זה דשבת הגדול, הנה גם לאחר שעשו הבכורות מלחמה באבותיהם והרגו רבים מהם, הרי לפועל לבני ישראל לא היתה מזה כל תשועה והצלה. שהרי עד למכת בכורות, שהתרחשה לאחר-מכן, לא נתנה לבני ישראל הרשות והאפשרות לצאת ממצרים, ומצבם לא נשתנה גם לאחר הנס.

בנקודה נוספת נתחלק נס זה משאר נסים, ששאר כל הנסים שאירעו לאבותינו נעשו באמצעות בני ישראל עצמם, בדוגמת הנסים דפורים וחנוכה, שהנס התבטא בכך שניתן הכח לבני"לנצח את אויביהם, ויש והנס התרחש בגלוי ע"י הקב"ה עצמו, כהנס דקריעת ים סוף, עליו נאמר "התיצבו וראו את ישועת ה' . . ה' ילחם לכם ואתם תחרישון" (שמות יד, יג); משא"כ הנס דשבת הגדול נעשה על ידי אויביהם של ישראל - המצרים עצמם, "למכה מצרים בבכוריהם", שזה מדגיש עוד יותר שאלה הנ"ל, שא"כ אינה מוכנת כלל שייכות הנס לישראל, דכל תועלת לא היתה ממנו, בשגם לא נעשה על ידי ישראל.

וא"כ, כנזכר לעיל, צריך ביאור מדוע דוקא נס זה ד"למכה מצרים בבכוריהם" זכה לתואר "נס גדול".

אודות הנס דשבת הגדול כותב אדה"ז בשו"ע (סי' תל"ב): "שבת שלפני הפסח קורין אותו שבת הגדול לפי שנעשה בו נס גדול . . הלכו בכוריהם אצל אבותיהם ואל פרעה לבקש מהם שישלחו את ישראל ולא רצו ועשו הבכורות עמהם מלחמה והרגו הרבה מהם, וזה שכתוב למכה מצרים בבכוריהם, וקבעו נס זה לזכרון לדורות בשבת וקראוהו שבת הגדול. ולמה לא קבעוהו בעשירי לחדש סתם בין שחל בשבת בין שחל בחול כדרך שנקבעו כל המועדים לפי שבעשרה בניסן מתה מרים וקבעו בו תענית כשחל בחול", עכ"ל.

הנה "בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותינו והקב"ה מצילנו מידם" (נוסח ההגדה) - במשך הדורות נעשו נסים רבים לבני ישראל, ומכל מקום נתייחד הנס דשבת הגדול בכך שמכל הנסים דוקא נס זה מכונה בשם "נס גדול".

וזה צריך ביאור, שהרי בעיון בענינו של הנס ובתוצאותיו, נמצא בו פחיתות במעלה לגבי נסים אחרים שנעשו לבני ישראל, וא"כ צ"ב מדוע מכונה דוקא נס זה בשם "נס גדול", וכדלקמן.

דהנה, בכל הנסים שנעשו לעם ישראל במשך כל הדורות, הנה ע"י הנס נצלו בני ישראל ונושעו מצרה לרווחה, שהושיעם

בנס שהיכו בכורים במצרים נתהפכו המצרים עצמם לטובת ישראל

ענינו של הנס הוא התגלות אלוקית נעלית, שעל ידה נפעלת שבירת גדרי הטבע ושידוד מערכותיו. גם עשר המכות שהכה השי"ת את המצריים, ענינם הי' שבירת הטבע של קליפת מצרים

ויש לומר הביאור בזה:

ענינם של נסים (בכללות) הוא, שכאשר עת צרה היא ליעקב, ובגדרי הטבע נראה שאין דרך להיושע ולהינצל מהצרה, הנה

זה על שאר הנסים. שהרי ענין זה, שהתביעה לשילוחם של בני ישראל ממצרים הגיעה מצד בכורי מצרים עצמם (שהם תוקפה של מצרים (תרגום אונקלוס ויחי מט, ג: חילי וריש תקפי)), ועד כדי שהגיעו לידי מלחמה עם אבותיהם והריגתם - ענין זה מורה שתוקף הטבע של מצרים נשתנה. ומעתה אמור: לא שבירת התוקף של מצרים היתה כאן, כי אם שינוי והפיכת תוקף הטבע של מצרים לצד הקדושה.

על ידי גילוי מלמעלה, שבירה אחר שבירה, עד שיכלו בני ישראל לצאת ממצרים.

ובזה נשתנה הנס דשבת הגדול משאר הנסים, דנס זה לא אירע באמצעות גילוי אלוקי מלמעלה ששיבר את הטבע של המצריים, שהרי טבעם של המצריים נשאר בתקפו וגבורתו, עד כדי כך שגם לאחר הנס לא יכלו בני ישראל לצאת ממצרים.

אך מאידך גיסא, דוקא בנקודה זו מתבטאת מעלתו של נס

גדלות הנס בזה שהי' בזמן היות הקליפה בתוקפה

שיכולע המות לנצח.

ועפ"ז יובן תוקף גדולת הנס ד"למכה מצרים בבכוריהם": שגם בזמן שהקליפה דמצרים היתה בתקפה, נתבררה ונתעלטה מציאות הקליפה עצמה לטוב, כשבכורי מצרים מצד עצמם, דרשו בכל התוקף את שחרורם של בני ישראל משעבוד לגאולה. וזהו הטעם הפנימי לכך שדוקא נס זה זכה לתואר "נס גדול". דהסדר בכל הנסים, הוא גילוי מלמעלה השובר ודוחה את מציאות הקליפות, שע"ז משתנה טבע העולם. אך בנס זה נעשה כביכול שינוי גם ב"טבע דקדושה", דאף שהסדר מצד טבע הקדושה הוא ביטול הקליפות בדרך שבירה, הנה בנס זה נתגלה שגם תוקף הקליפה דמצרים נתברר ונתעלה, כשבכורי מצרים מצ"ע ביקשו את גאולתם של ישראל.

ומעלה גדולה ישנה באופן זה של הנס, בו נשתנה ונתעלה הטבע של מצרים, לגבי שאר הנסים שענינם גילוי אלוקי השובר את תוקף טבע הקליפה.

ויובן זה על פי הידוע בענינה של עבודת הבירורים, שמבואר בחסידות שנחלקה עבודה זו על ב' אופנים: בירור דברים המותרים על ידי שמשמש בהם לשם שמים, כגון אכילה ושתי' לשם עבודת הבורא, או ההתעסקות במשא ומתן לשם שמים), ובירור דברים האסורים, על ידי ההמנעות מעשייתם ודחייתם, שע"ז שנמנע מעשיית דברים האסורים נפעלת שבירת הקליפות.

ואיתא בספרים, שהטעם הפנימי לכך שבירורם של הדברים האסורים צריכה להיות בדרך דחי' ושבירה, ואי אפשר לבררם על ידי שישמש בהם לשם שמים - הוא משום תוקף הקליפה האסורה, שאין בכוחנו לבררה ולהעלותה עד עת קץ הימים

בפטירת מרים יש דוגמת הנס ד"למכה מצרים בבכוריהם"

הנה הענינים הרוחניים הנפעלים על ידי תקיעת שופר - נמשכים אז בלאו הכי, בזכות המעלה המיוחדת של ראש השנה שחל להיות בשבת, ואין נזקקים אז לפעולת האדם בזה. ומובן שהמצוה לא נדחתה, כ"א שאין צורך (כ"כ) לעבודת האדם בתקיעת שופר, לפי שהענינים הנמשכים ע"י תקיעת שופר באים אז בדרך ממילא.

ועד"ז י"ל בנדו"ד: על מעלת יום הסתלקות מרים איתא בגמרא (מו"ק כח, א): למה נסמכה מיתת מרים לפרשת פרה אדומה - לומר לך מה פרה מכפרת אף מיתתן של צדיקים מכפרת.

ומבואר באגרת הקודש לרבינו הזקן (סי' כח), שכשם שענינם של מי חטאת הוא לטהר טומאת מת, אף שטומאת מת היא אבי אבות הטומאה, מהקליפות הטמאות לגמרי, כך מיתת צדיקים "פועל ישועות בקרב הארץ לכפר על עון הדור אף גם על הזדונות", שענינם קליפות הטמאות לגמרי.

היינו, שאף שעבודת האדם אין ביכולתה לפעול בירור והעלאת הקליפות הטמאות לגמרי, מכל מקום ע"י מיתת צדיקים

ועפ"ז יש לבאר ענין נוסף באופן קביעות הזכרון לנס גדול זה. שאף שבכל הנסים היו"ט שנקבע לזכרם הוא ביום בחודש בו התרחש הנס, הנה נשתנה הנס דשבת הגדול, והוקבע הזכרון להנס ביום בשבוע בו התרחש הנס.

ואף שנת' בשו"ע שהוא משום שבאותו היום, בעשרה בניסן, הוא יום פטירתה של מרים, הנה בפנימיות הענינים - עדיין צריך ביאור, היאך ניתן לשנות מאופן הקביעות של זכרון שאר הנסים, שהוא ביום בחודש בו אירע הנס.

ובהמשך להנתבאר לעיל יש לומר בזה:

ידוע הביאור בספרי חסידות אודות השאלה הידועה גבי יו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת - שאין תוקעין בשופר במדינה משום גזירה דרבה שמא יעבירונו ד' אמות ברשות הרבים, דלכאור' "מה ראו חז"ל לעקור מ"ע דשופר משום גזירה דרבה . . והלא החשש הוא להדיוטים וקלי הדעת, ואיך מנעו המצוה לגמרי מכמה צדיקים גדולים וטובים?"

ומובא ע"ז בספרי חסידות (לקו"ת דרושי ר"ה נו, א ובכ"מ) שהטעם הפנימי לכך הוא, שכשחל ראש השנה להיות בשבת,

ועל פי זה יש ליתן טעם (בפנימיות הענינים) היאך יכלו חכמים לדחות את זכרון הנס מהיום בחודש בו התרחש, ולקבוע ביום השבת, דכיון שביום יו"ד בניסן התרחשה מיתת מרים, שוב אין צורך לתקן שינהגו ויעשו זכרון מיוחד לנס ביום זה, דענין זה של בירור ועלית הקליפה דמצרים, שנפעלה ע"י הנס ד"מכה מצרים בבכוריהם", נפעל בי' ניסן על ידי סגולת יום הסתלקותה של מרים הנביאה.

מתגלה בעולם גילוי אלוקי נעלה כ"כ שפועל בירור ועליה גם בקליפות הטמאות לגמרי (שבדרך כלל אין העבודה בהם בדרך בירור, כ"א בדרך דחי' ושבירה).

וענין זה דמיתת מרים, הוא מעין ודוגמת הנתבאר לעיל בענין הנס דשבת הגדול, שנפעל אז בירור ועליה דקליפת מצרים (שלא ע"ד הרגיל כבעשרת המכות, שהי' זה בדרך שבירה ודחי').

פנינים

בשט

מה בין מצוות זכירת יצי"מ בכל יום לזו דליל-הסדר?

מצוה מן התורה להזכיר יציאת מצרים ביום ובלילה, ומצווה נוספת היא לספר ביציאת מצרים בליל הפסח, ויש לחלק בין מצוות אלו: א. בכל יום ויום הזכירה היא בל"ב ובעיון בעלמא, משא"כ בליל פסח שנאמר "והגדת" - דבור דווקא.

ב. בכל יום די בזכירה בעלמא ובפסח צ"ל סיפור.

ג. יש אומרים שבפסח צ"ל בדרך שא"ה ותשובה של אב לבנו או לאחר, משא"כ בכל יום ד. סיפור יציאת מצרים נמנה במניין המצוות, משא"כ מצוות הזכירה בכל יום, ונפק"מ לדינא.

ה. זכירה דכל יום אינה לימות המשיח (לדעת בן זומא), משא"כ הזכירה דפסח שתהיה גם לימות המשיח.

ו. בליל פסח המצווה היא כ"ה הליילה, משא"כ בכל יום, אם הזכיר פעם אחת יציאת ידיו חובתו.

"פעולה נמשכת" ביציאת מצרים

ובפסחים (קטז, ב) פוסקת המשנה: "בכל יור ודור חייב אדם לראות את עצמו כאילו

יצא ממצרים". היינו, שיציאת מצרים היא פעולה נמשכת אף היום, וצריך להבין מפני מה זוהי פעולה נמשכת, לכאורה רק בשעת היציאה ממצרים היה צורך בנס, אבל מיד לאחר היציאה ממצרים, גאולת ישראל הפכה לעובדה קיימת על פי גדרי הטבע, ומפני מה יציאת מצרים נמשכת אף היום?

ויש לבאר:

בגאולה ממצרים יש ב' ענינים: (א) היציאה משעבוד מצרים, ו(ב) הפיכת בניי לבני חורין. מאז יציאת מצרים בני ישראל הם בני חורין בעצם, וגם כשהיו בשעבוד גויים, השעבוד היה גופני בלבד אבל לא נשמתו, וכדברי כ"ק אדמו"ר הרשב"י: "רק גופותינו ירדו לגלות, אבל לא נשמותינו, הנשמה הינה תמיד בת חורין".

חירות זו מעלה את היהודים למעלה מכל מגבלות העולם, ואת אותה "חירות" מחיה הקב"ה תמיד, והיא היא הפעולה הנמשכת. שכן בהיותה בניגוד לגדרי העולם, צריך הקב"ה "להוותה" כל הזמן.

מדוע לא נכללת במניין תרי"ג מצוות זכירת יצי"מ בכל יום?

הנה מצינו ב' מצוות בנוגע לזכירת יציאת מצרים, מצוות זכירת היציאה בכל יום ויום,

ומצוות סיפור יציאת מצרים בליל הפסח. והנה לדעת רוב מוני המצוות, מצוות סיפור יציאת מצרים בפסח נכללת במניין המצוות, משא"כ מצוות זכירת יציאת מצרים בכל יום. וצ"ע מפני מה לא נכללת אף מצווה זו במניין המצוות?

וי"ל: בתחילת הלכות קריאת שמע ביאר הרמב"ם ענין ג' פרשיות דק"ש. ולאחר מכן כתב, שבפרשת ציצית יש גם זיכרון יציאת מצרים. א"כ נמצא שמצוות זכירת יצי"מ נכללת במצוות ק"ש, ולכן אין למנות אותה כציווי נוסף, מכיוון שכבר נכללת במניין המצוות בכללות מצוות קריאת שמע

לא לעכב את "יציאת מצרים" היום-יומית

חז"ל דרשו על הפסוק "בעצם היום הזה", שברגע "שהגיע הקץ לא עיכבן המקום כהרף עין". ומסבירים המפרשים, שלו היו בני ישראל מתעכבים לרגע, לא היו יוצאים מצרים לעולם.

ויש ללמוד מזה הוראה בעבודת ה':

משמעותה של יציאת מצרים בחיי היום יום היא שחרור האדם משעבודו לגופו ונפשו הבהמית. "יציאת מצרים" זו צריכה להיות בכל יום ויום, וכל יום הוא בבחינת "הגיע הקץ", ואין לדחות ח"ו אפילו לרגע את השחרור משעבוד זה.

מקורות:

מה בין מצוות זכירת יציאת מצרים בכל יום לזו דליל-הסדר? - הגדה של פסח עם ליקוטי מעשים ומנהגים / "פעולה נמשכת" ביציאת מצרים - הגדה של פסח עם לקוטי מעשים ומנהגים. וראה גם לקוטי שיחות חלק כ"א עמ' 68 ואילך. שם חלק י"ב עמ' 42 / מדוע לא נכללת במניין תרי"ג מצוות זכירת יצי"מ בכל יום? - תורת מנחם תשמ"ב עמ' 1239 / לא לעכב את "יציאת מצרים" היום-יומית - מכתב כללי - י"א ניסן התשכ"ג

עומק ה"כשרות" של חג הפסח

מיסודי חג הפסח הוא ענין ה"כשרות" שבו, כמודגש גם בנוסח הברכה שמנהג ישראל לברך איש את רעהו: "חג הפסח כשר ושמח". בפנימיות התורה מבואר, כי אכן יש שייכות מיוחדת בין הלשון "כשר" לחג הפסח וליציאת מצרים • ביאור בענין "חמץ" ו"מצה" – שעם היותם "תרתי דסתר" מכל ומכל, הרי בעומק הענין יש שייכות ביניהם ואפילו בהלכה למעשה.

חי"ת דחמץ וה"א דמצה

במצה נשאר העיסה כמות שהיא, ואילו בחמץ העיסה תופחת ומתנשאת. והיינו, שהמצה מורה על מצב שבו האדם נמצא בתנועה נפשית של ביטול והכנעה, ואילו החמץ מורה על מצב שבו האדם מתנאה ומתנשא¹.

ביאור זה גם מסביר את ההבדל בצורת האותיות, שחמץ נכתב בחי"ת ואילו מצה – בה"א²:

כאמור: שתי אותיות אלו דומות – לשתיהן שלושה קווין ושתיהן פתוחות בתחתיתן. אלא, שהאות חי"ת פתומה בכל שלושת הצדדים לגמרי, ואילו לאות ה"א יש פתח מלמעלה.

ומשמעות הדבר בעבודת ה'³:

הפתח מלמטה מורה על מצבו של יהודי הנמצא בעולם הזה,

חג הפסח נקרא בשם "חג המצות" על שם מצות אכילת המצה, שחיובה מדאורייתא חל בכל מקום ובכל זמן (גם בזמן הגלות). מלבד המצוה החיובית של אכילת מצה, קיימת השליטה והזהירות היתירה מהיפוכה של המצה – החמץ, שדינו כ"בל יראה ובל ימצא".

בהשקפה ראשונה יש להבין את פשרו של החילוק היסודי הזה בין "חמץ" ל"מצה" בחג הפסח – שה"מצה" נחשבת לשיא המעלה ואילו ה"חמץ" פסול ומושלל בתכלית – בשעה שה"חמץ" וה"מצה" עשויים הם מאותם דברים: קמח ומים.

זאת ועוד, גם השמות "חמץ" ו"מצה" דומים הם, שהרי בשניהם קיימות האותיות מ"ם וצד"י; ואפילו אותן אותיות שמחלקות ביניהם – החי"ת של ה"חמץ" והה"א של ה"מצה" – דומות עד מאוד בצורתן זו לזו.

ומבואר בזה, ששלילתו של ה"חמץ" וחומרותו, הן משום היישות וההתנשאות שהוא מסמל:

אף שגם ה"חמץ" וגם ה"מצה" עשויים הם מקמח ומים, הרי

1. ראה לקו"ת פר' צו יג, ג. שם שה"ש יד, ד. ובכ"מ.

2. ראה זח"ג רנב, א. הובא בתור"א ויצא כא, ג. לקו"ת צו יד, ב. ובכ"מ.

3. וראה עוד בענין ההבדל בין ה"א לחי"ת – לקוטי שיחות חלק ח, ע' 110 ואילך. ספר הערכים חב"ד, אותיות התורה – חי"ת. וש"נ.

ראשית כל, מחמת גאוותו והתנשאותו הוא מרגיש שהוא אכן ראוי וזכאי לכל הרכוש הנמצא ברשותו, ואדרבה – לדעתו מגיע לו אף יותר ממה שיש לו. וממילא, טוען הוא, כיצד הוא יכול לתת מממונו לאחרים?! הרי כל מה שיש ברשותו צריך להיות אצלו!

ועוד זאת, שמחמת תחושת ישותו, ההבדל הגדול בינו לבין העני מתקבל יפה על דעתו – לו יש פרנסה כי הוא ראוי לזה, ואילו העני אינו ראוי שתהיה לו פרנסה, ומשום כך אכן אין לו. ואם כן, חושב הוא לעצמו, כיון שהקב"ה רוצה שהלה יהיה עני, כיצד יכול הוא "להתערב" בזה ולהוציאו מעניותו? ...!

אמנם כאשר הוא נמצא בתנועה של התבטלות, עושה הוא חשבון צדק בנפשו, ודן את עצמו – האמנם טוב הוא וראוי יותר מזולתו?! אלא שבאמת לאו דווקא שראוי וזכאי הוא מצד מעשיו, אלא כל מה שקיבל אינו אלא בחסדו הגדול של הקב"ה, הנותן לבניו – "בנים אתם ה' אלקיכם"⁹ – גם אם לא מגיע להם. ובכך: כיון שגם העני הוא בנו של הקב"ה, בדיוק כמוהו – ראוי לסייע בידו ולתת לו בחסד חנינם (כשם שהוא עצמו מקבל את צרכיו בחסד חנינם).

ובאשר לטענה שהיות חברו עני מוכיח שרצון הקב"ה כעת הוא להענישו (רח"ל) – הרי על כך השיב כבר רבי עקיבא¹⁰:

במענה לשאלה: "אם אלקיכם אוהב עניים הוא – מפני מה אינו מפרנסם?" השיב רבי עקיבא – "משל למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שכעס על בנו וחבשו בבית האסורין, וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו, והלך אדם אחד והאכילו והשקהו. כששמע המלך, לא דורון משגר לו?!" והיינו, שכאשר מבינים שכל יהודי הוא בבחינת "בן" לקב"ה, הרי מרגישים את גודל הזכות שבעזרה ל"בן" זה, ואת השמחה שגורמת עזרה זו לאביו שבשמים.

ג. ובאמת, נוסף לכך שרגש הגאווה וההתנשאות מביא את האדם לזה שיצדיק את הנהגתו ויחשוב שהיא כדבעי – הרי גם באותם מקרים שבהם האמת גלויה יותר ולכאורה מוכרח הוא להודות שהנהגתו בענין זה אינה ראויה, עדיין הוא ממשיך לטעון טענות שונות, כ"תירוקן" למה אין זה באשמתו כל כך.

ואמנם מצינו בספרים¹¹ אריכות בענין "לימוד זכות" שיש ללמד על מי שנכשל בעניינים שונים, שיתכן ויצרו הרע "בוער כאשר" באופן יותר מן הרגיל, ויתכן גם שהאשמה העיקרית היא סביבתו ושכניו הרעים וכו' שהם הגורמים לו לחטוא, ועוד כהנה

ושמצד גופו ונפשו הבהמית הוא מתאוה ונמשך – יש לו "פתח" – לעניינים שליליים ונחותים ("למטה"), והוא שרוי בכל עת בסכנה מפני ש"לפתח חטאת רובץ"⁴.

אלא שבזה גופא ישנם שני מצבים – חי"ת וה"א. האות חי"ת הסתומה מכל צדדיה ופתוחה רק מלמטה, משמעותה כביכול שיש אפשרות רק לרדת למטה, חלילה. באות ה"א לעומת זאת, קיים גם פתח למעלה – שעל ידו יכול יהודי לעלות למעלה, לצאת ממצבו השפל ולעשות תשובה.⁵

[ואף שפתח זה – שבאות ה"א – הוא פתח קטן ביותר, הרי כבר אמרו חז"ל⁶ "פתחו לי כחודו של מחט", ועל ידי זה – "ואני אפתח לכם כפתחו של אולם". כלומר, שעל ידי הרהור תשובה אחד יכול להשתנות מרשע גמור לצדיק גמור!⁷]

ובכן:

האדם יגיע לידי תשובה דווקא כאשר הוא בתנועה של ביטול וענווה, ואינו מחפש להצדיק את עצמו אלא עושה חשבון צדק מכל מעשיו. ואז – כאשר נוכח לדעת שהנהגתו אינה באופן הראוי – הוא עושה תשובה. וזהו שדווקא ה"מצה", המורה על ביטול והעדר ההתנשאות, נכתבת באות ה"א, שפתחה העליון מורה על התשובה – כי הא בהא תליא: הביטול והענווה הם הדרך לתשובה.

לאידך, כאשר האדם מתנשא וחש את ישותו, או אז הוא מוצא דרכים להצדיק את כל הנהגותיו⁸, וממילא אינו מגיע לידי תשובה. זהו שה"חמץ", המורה על ישות וגאווה, נכתב בחי"ת, הסתומה מכל צדדיה ופתוחה רק כלפי מטה – כי תחושת הגאווה וההתנשאות, מותרות את האדם "למטה", במצבו השפל מקודם.

ב. והנה ה"חמץ" – הישות וההתנשאות – לא זו בלבד שמונע, כאמור, מאדם שנכשל בדבר בלתי רצוי, לעשות תשובה, מכיוון שאינו רוצה להודות בטעותו בעבר, (וממילא משאירו "למטה", כמרומו בצורת אות חי"ת שאין לה פתח מלמעלה, כנ"ל), אלא יתירה מזו – ה"חמץ" עלול לגרום לאדם למצוא סיבות וטעמים כיצד לפטור עצמו ממצווה שצריך לקיימה בהווה.

דוגמא לדבר במצות הצדקה:

בשעה שרואה עני הזקוק לצדקה, עושה הוא חשבון בנפשו, שאין הוא צריך לתת לו מממונו – וזאת משני טעמים:

אבל, "לימוד זכות" זה צריך האדם להשתמש בו כלפי זולתו,

4. בראשית ד, ז.

5. ראה מנחות כט, ב.

6. שיר השירים רבה פ"ה, ב (ב).

7. כדאיאת בגמרא (קידושין מט, ב), שהמקדש את האשה "על מנת שאני צדיק, אפילו רשע גמור מקודשת, שמא הרהר תשובה בדעתו".

8. ראה בכל זה בקונטרס ומעין מאמר טו-טז. סה"מ תש"ב ע' 52 ואילך.

9. פ' ראה יד, א.

10. בבא בתרא יו"ד, א.

11. ראה בתניא פרק ל. ועוד.

מודה - הרי מוצא סיבות ו"תירוצים", כך שאינו עושה תשובה. ואילו מצה מורה על ביטול, ולכן היא נכתבת באות ה"א שפתוחה מלמעלה. כי מצד הביטול אינו מצדיק את הנהגתו, וגם אינו מחפש סיבות ו"תירוצים" על הנהגתו. אלא, כשהוא רואה את הענינים השליליים שבו - לבו נשבר וחוזר בתשובה שלימה (וכמאמר כ"ק אדמו"ר מהר"ש¹²: "א אידישער קרעכץ איז תשובה עילאה").

שכאשר רואה את חבריו נכשל או צריך ללמד עליו זכות ולהקל בחטאו; ואילו הוא, מחמת הרגש גאוותו, "מהפך" את ה"לימוד זכות" כלפי מעשיו ש"ו..."

וזהו, אפוא, החילוק בין "חמץ" ל"מצה":

חמץ - מורה על התנשאות, ולכן הוא נכתב באות ח"ת שפתוחה מלמטה וסתומה היא מכל שאר הצדדים, כך שאין לו פתח לעלות ולעשות תשובה. כי מצד התנשאותו הוא מצדיק את הנהגתו ומדמה שהיא הנהגה טובה, וגם באותם ענינים שבהם

כמוצא שלל רב: המצה - מ"דברים הבאין לידי חימוץ"

אמר לו¹³: "ידוע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם, ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה. וגם את הגוי אשר יעבדו דן אנכי, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול".

והנה, לפי פשוטו נראה שה"רכוש גדול" שיצאו בני ישראל ממצרים, אינו אלא בתורת גמול ושכר לאחר שהתענו בעבודת פרך. אולם לפי המבואר בתורת הסוד יש בזה ענין עמוק של "בירור הניצוצות". והיינו, שהמטרה בירידת ישראל למצרים היתה כדי "לברר" ולהעלות משם את ניצוצות הקדושה שהתגלגלו לשם, וניצוצות אלו הם שהיו בתוך ה"רכוש גדול" שהוציאו ישראל ממצרים, ונגאלו משם בגאולת ישראל.

[ובזה יש לבאר אריכות לשון הכתוב "כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם", דלכאורה: כשאומרים ש"גר יהיה זרעך" הרי במילא מובן שיהיו במקום זר שאינם תושבים בו, ולמה מאריך וכופל "בארץ לא להם"?

ולפי הנ"ל יתפרש, שהקב"ה אומר לאברהם אשר זה שבניו יהיו בגירות ובגלות הרי זה "לא להם" - לא משום שהדבר מגיע להם (בתור עונש על מעשיהם וכיו"ב), אלא יש בזה הסוד של "בירור הניצוצות" ממצרים וזהו הטעם שנשלחו ישראל לשם.

וזהו גם הרמז בהלשון "ועבדום וענו אותם" - שבני ישראל הם שיעבידו את מצרים ויהפכו אותם לעניים, בזה שיקחו מהם את ניצוצות הקדושה שהיו אצלם¹⁴.

1. ובדוגמת עניין זה של "רכוש גדול", שתוכנו הוא שבני ישראל לא הסתפקו בזה שיצאו מתחת יד אויביהם "ביד רמה" אלא "יצאו ברכוש גדול" דוקא, באופן שלוקחים ממון מצרים ומהפכים אותו לממון ישראל שיש בו קדושה - כך בחג הפסח שבכל שנה, אין די בזה שיוציאים מהחמץ ומרחיקים אותו מגבול

ד. ויש להוסיף ולבאר בעניין זה ד"חמץ" ו"מצה":

לכאורה, מכיון שה"חמץ" מושלל בתכלית השלילה בחג הפסח, היה מן הראוי שיתרחקו ממנו בתכלית הריחוק, באופן שישללו (לא רק החמץ עצמו, אלא) גם הדומה לו, ואפילו הדומה לדומה. אך למעשה מצינו דבר פלא, שהמצווה העיקרית בפסח היא דוקא באכילת מצה - דבר המאכל הדומה ביותר ל"חמץ" מכל שאר דברי המאכל שבעולם!

במלים פשוטות:

יסוד ה"כשרות" של חג הפסח הוא ה"התרחק ככל האפשר מכל ענין של חמץ; וביחד עם זה, כדי שמצה תהיה "כשרה" וראויה למצוות "בערב תאכלו מצות", בהכרח שתיעשה דוקא מ"דברים הבאין לידי חימוץ"¹⁵, מחמשת מיני דגן שיכולים להחמיץ!

ויש לומר, שזה שמצה "כשרה" למצוותה צריכה לבוא מדברים שהם בגדר "חמץ", מסתעף ממה שמצינו שבני ישראל יצאו ממצרים "ברכוש גדול" שלקחו מהמצרים. וסימנך: בכתוב¹⁶ נאמר "רכוש" בכתוב חסר - "רכש", והרי "רכש" אותיות "כשר", והיינו, שה"כשרות" המיוחדת דחג הפסח יש לה שייכות לאותו "רכוש" שהוציאו ישראל ממצרים, וכדלקמן.

ה. ביאור העניין:

ה"רכוש גדול" שיצאו עמו בני ישראל ממצרים, אינו פרט צדדי ביציאה זו, אלא הוא אחד מהעיקרים ביציאת מצרים. וכפי שמוכח מזה שכאשר הודיע הקב"ה לאברהם על גזירת גלות מצרים - יותר מארבע מאות שנה לפני יציאת מצרים - כבר אז

12. ראה אגרות קודש אדמו"ר מהור"י צ"ח ס"ע תקנא (נעתק ב"היום יום" ג תמוז).

13. פסחים לה, א.

14. לך לך טו, יד.

15. שם, יג-יד.

16. ראה בארוכה סה"ש תרצ"ז ע' 220. לקו"ש ח"ג ע' 823 וע' 1016.

והיינו, שלא די בכך שהדגן שממנו עושים את המצה צריך להיות ממין שיכול להחמיץ, אלא שגם בשעת עשיית המצה גופא צריך להיות אפטרות שהמצה תחמיץ²³, ולכן אדם אינו יוצא ידי חובתו "ברבוכה" – מצה שנעשתה מעיסה שאין צורך לשומרה מחימוץ (כיון שאין בה מים אלא רק מי פירות שאינם מחמיצין), אלא המצה צריכה להיות מעיסה של קמח ומים שיכולה להחמיץ בפועל²⁴.

וזהו הדיוק "כ'מוצא ש'לל ר'ב":

בזה שעושים המצה דוקא מחמשת מיני דגן ששייכים להחמיץ – כבר יש משום "כמוצא ש'לל"; וזה שמוסיפים ואופים המצה באופן שיכולה להחמיץ בפועל וצריכה שימור בעת עשייתה – הרי זה בבחינת "ש'לל ר'ב".

23. ולהעיר, שמדברי הרמב"ם (הל' חמץ ומצה פ"ו ה"ה) משמע, שהוא סובר רק את הדין הראשון (כבבלי), ולא את הדין השני (שבירושלמי). היינו, שלפי דעתו די בכך שהדגן יכול לבוא לידי חימוץ, ואין צורך שהעיסה בפועל תוכל לבוא לידי חימוץ. ויש לומר, שזהו הטעם שאדמו"ר הזקן בשולחנו (ר"ס תסב) הביא טעם זה – "שאינו יוצאין אלא במצה שהיתה יכולה לבוא לידי חימוץ אם לא היה משמרה מחימוץ" – בתור טעם שני, (ולא בתור טעם ראשון ועיקרי), כיון שהרמב"ם חולק על דין זה. אבל בשו"ת צמח צדק אורח חיים סי' נו אות ב – האריך לבאר שגם הבבלי סובר כדורשת הירושלמי, ולמעשה הפוסקים נקטו כן להלכה.

24. ולהעיר, שעיסה העשויה במי פירות בלאו הכי אינה ראויה למצות מצה, מכיון שצריך להיות "לחם עוני" (פ' ראה טז, ג), שזה דוקא בקמח ומים, ולא מצה עשירה שעשויה במי פירות. וכדברי אדמו"ר הזקן בשולחנו (שם), בתור טעם ראשון ועיקרי: "מפני שהיא מצה עשירה, והתורה אמרה לחם עוני" [ואמנם, לדעת הרמב"ם (שם) דוקא אם לש המצה "ביין או בשמן או חלב" או יוצאת היא מכלל "לחם עוני", משא"כ אם לשה בשאר מי פירות עדיין היא "לחם עוני". אך כבר כתב הבית יוסף (סי' תסב ד"ה ומ"ש ואם), ש"לא ראיתי לשום אחד מהפוסקים שחילק בין יין כו' לשאר מי משקין", כי לא ס"ל כדעת הרמב"ם בענין זה].

אב"ע עדיין יש נפקא מינה וחיידוש בדין זה של "ושמרתם את המצות" (ראה בענין זה לקו"ש חט"ז ע' 122 ובהערה 5):

יש פוסקים (גבורות ה' פמ"ח. ב"ח לטור אורח חיים סתע"א), שהמצה של "לחם עוני" היא מצה נוספת על עצם החיוב של מצה. והיינו, שמי שיש לו רק מצה עשירה שעשויה במי פירות, יש לו לאוכלה בליל פסח כדי לקיים את עצם המצוה של אכילת מצה, אף שלא יקיים את מצות "לחם עוני"; ובוה החידוש, שבהכרח שיהיה במצה עשירה זו קצת מים – כדי שתוכל לבוא לידי חימוץ ויחול בה הדין של "ושמרתם את המצות".

[וגם לפי הפוסקים שאין יוצאים ידי חובה כלל במצה עשירה (מגן אברהם סתע"א סק"ה). וכן פסק אדמו"ר הזקן בשולחנו סתנ"ה סל"ג. סתע"א ס"ד-ה), הרי זה דוקא בפסח דורות, שבו נאמר "לחם עוני", משא"כ בפסח מצרים שעדיין לא נצטוו בדין זה של "לחם עוני" (שנאמר בתורה רק בפ' ראה). ומעתה מובן, שבמצרים יכולים היו לצאת ידי חובה גם במצה עשירה – ולענין זה הוא החידוש בדין של "ושמרתם את המצות" (שנאמר כבר בפסח מצרים), שבהכרח להוסיף בהמצה מעט מים כדי שתהא "צריכה שימור" מצד הדין של "ושמרתם את המצות"].

ישראל, אלא יש להפוך את אותם הענינים המביאים לידי חימוץ, להיות "מצת מצוה" הכשרה לפסח.

וזהו שמצינו¹⁷ אשר תיבת "בשר" (וכן תיבת "רכש") היא ראשי תיבות (כלשון הכתוב¹⁸) "כ'מוצא ש'לל ר'ב". כי בזה שבני ישראל יצאו ברכוש גדול היה משום "מציאת שלל", כמו נטילת שלל האויב במלחמה, שלוקחים את נכסי האויב ומהפכים אותם לממון של המלך המנצח – כך נטלו ישראל "שלל" של ניצוצות מתוך מצרים והעלו אותו לקדושה.

וכשם שביציאת מצרים מצאו בני ישראל "שלל רב", ולקחו עמם מתוך הממון של מצרים עצמם, עד"ז נקבע לדורות שחג הפסח צריך להיות "בשר" – "כמוצא שלל רב", והיינו, שלא זו בלבד שיוצאים מהחמץ ומתרחקים ממנו, אלא שנוטלים את אותם ענינים העשויים לבוא לידי חימוץ, ועושים מהם מצת מצווה.

ומה יומתק לפי זה מנהג ישראל שמברכים איש לרעהו בברכת "חג הפסח כשר ושמח" – שמתאים לשני הענינים העיקריים בחג זה: "שמח" – כנגד המצוה של שתיית יין המשמח, ארבע כוסות, ו"בשר" – כנגד המצוה של אכילת מצה, שעשייתה היא באופן ד"כמוצא ש'לל ר'ב" (נוטריקון "כשר").

ז. ויש להוסיף ולבאר ההדגשה שבנוטריקון זה: "כמוצא שלל רב" – שבאופן עשיית המצה מוצאים אנו הדגשה בפועל, ולכן נחשב הדבר (לא רק "שלל" סתם, אלא) "שלל רב".

והענין בזה:

ההלכה הנ"ל, שמצה צריכה להיות דוקא ממה שיכול לבוא לידי חימוץ, נלמדת בתלמוד בבבלי¹⁹ מלשון הכתוב²⁰: "לא תאכל עליו חמץ, שבעת ימים תאכל עליו מצות" – שמסמיכות זו למדים "דברים הבאים לידי חימוץ אדם יוצא בהן ידי חובתו במצה, יצאו אלו שאין באין לידי חימוץ". והכוונה בזה היא שהדגן שממנו בא קמח המצה צריך להיות מחמשת המינים העשויים להחמיץ – למעט אורז ודוחן ושאר מיני קטניות שאינם בגדר זה.

אמנם בתלמוד ירושלמי²¹ מצינו הלכה נוספת, הנלמדת מהכתוב²² "ושמרתם את המצות": "יכול יצא ידי חובתו ברבוכה [שעשויה משמן וכיוצא בן]? תלמוד לומר: ושמרתם את המצות – מצה שצריכה שימור, יצאת זו שאינה צריכה שימור [ואינה באה לידי חימוץ]".

17. לקוטי לוי יצחק אגרות קודש ע' קצו.
18. תהלים קיט, קסב.
19. פסחים לה, א.
20. פ' ראה טז, ג.
21. ירושלמי פסחים פ"ב ה"ד.
22. בא יב, ז.

יגבה לבו בדרכי ה': הפיכת ה"חמץ" לטוב

האחרונה, שתבוא על ידי "גואל אחרון" – משיח צדקנו.

והיינו, אשר ביום זה מאיר גילוי הארת המשיח (וידוע מנהג הבעש"ט לאכול סעודה מיוחדת ביום זה לפנות ערב הנקראת בשם "סעודת משיח"); ואכן, ההפטרה של אחרון של פסח מדברת באריכות ובפרטיות אודות ביאת המשיח, קיבוץ גלויות והיעודים הנפלאים שיהיו אז ("וגר זאב עם כבש", "מלאה הארץ דעה את ה' – ועוד).

ומכאן השייכות של היום האחרון של פסח לזה שהופכים לטוב את ה"חמץ" גופא – שהרי בגאולה העתידה נאמר³⁰ "ואת רוח הטומאה אעביר מן הארץ", והיינו, שלא יהיה עוד חשש לרע וטומאה; ובדרך ממילא, כבר לא יהיה חשש ומורא מפני תוכן ענין ה"חמץ" – ישות וגאווה, שבזמן הזה הוא המקור לכל עניני רע – ואדרבה, ישתמשו בזה לטוב וקדושה.

וכמו שמבואר בהפטרה הנ"ל, שלעתיד לבוא יקויים היעוד – "ועל מאורת צפעוני גמול ידה הדה", שילד קטן ישחק וישתעשע עם הנחש, ויוכל להניח ידו בתוך החור של הנחש הנקרא "צפעוני" ללא חשש כלל; ותוכן הענין ברוחניות, שהיצר הרע – הנקרא "צפעוני"³¹ – יתהפך לטוב ולא יהיה חשש מפניו.

ואכן, מפורש לעתיד לבוא אשר "לא בחפזון תצאו"³²:

הגאולה ממצרים היתה "בחפזון" – ולכן גם לדורות אוכלים מצה דוקא, הנעשית בזריזות וביהירות גדולה מפני כל חשש של חמץ, ובלשון הכתוב³³: "לא תאכל עליו חמץ שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני כי בחפזון יצאת מארץ מצרים" – כאדם הבורח בבהלה מפני האויב;

אולם בגאולה העתידה "לא בחפזון תצאו" – לא יהיה צורך ב"חפזון", שהרי אז יועבר "רוח הטומאה" מן הארץ לגמרי וממילא לא יהיה מפני מה לחשוש ו"לברוח"³⁴.

והארה מגילוי זה של הגאולה העתידה – שאז ייהפך החמץ גופא לטוב וקדושה – מאיר הוא באחרון של פסח.

י. ובאמת, מצינו ביטוי לתוכן זה – בדבר הגאולה העתידה שתהפוך את החמץ לטוב – גם בענין של מעשה בפועל:

ח. והנה, מה שנתבאר עד כה הוא בענין השייכות ד"מצה" ל"חמץ" באופן שלילי – שעשיית המצה צריכה להיעשות מ"הדברים הבאים לידי חימוץ" באופן שצריכים שימור שלא יחמיצו. אך באמת מצינו יתירה מזו, ענין של הפיכת ה"חמץ" עצמו לטוב ולקדושה.

ובכללות זהו החידוש של חג השבועות על חג הפסח – שבפסח החמץ אסור הוא בתכלית האיסור, ואילו בחג השבועות החמץ מותר. ויתירה מזה, יש חיוב ששתי הלחם יהיו עשויים באופן של "חמץ תאפינה"²⁵.

וההסברה בזה (בקיצור)²⁶:

"חמץ" מורה על הגבהה והתנשאות, המקור לכל עניני רע (כנ"ל בארוכה) – ולכן בחג הפסח, כשבאים לצאת מטומאת מצרים, הרי זה דוקא ע"י שלילת החמץ.

אולם בחג השבועות, שבא לאחר העבודה של "ספירת העומר", שבה מתעסקים ב"בירור" והפיכת המדות של נפש הבהמית – או אז מגיעים למצב נעלה יותר שבו אין ה"חמץ" וההתנשאות כסתירה לעבודת ה', ואדרבה, יכולים להשתמש בו באופן שיועיל בעבודת ה', ובלשון הכתוב²⁷: "ויגבה לבו בדרכי ה'".

וכידוע אשר תכלית העילוי היא ב"אתהפכא חשוכא לנהורא" – שאת הענין השלילי, "חושך", גופא²⁸ מהפכים לאור וקדושה.

אמנם, אף שבכללות הפיכת החמץ הוא החידוש של חג השבועות, הרי בפרטיות מצינו כעין זה בחג הפסח גופא – ביום האחרון של החג, כדלקמן.

ב. נוהגים לקרוא להיום שבסיום חג הפסח (לא על שם מספרו, "שמיני של פסח" – בחו"ל, אלא) בשם "אחרון של פסח".

ומבואר בספרים²⁹, אשר שם זה מורה על השייכות של יום זה לגאולה העתידה: הלילה הראשון של פסח מיוחד הוא לגאולת מצרים, והיא הגאולה הראשונה שבאה על ידי "גואל ראשון" – משה רבינו; ואילו היום האחרון של פסח מיוחד הוא לגאולה

25. אמור כג, יז. מנחות נב, ב.

26. ראה תורה אור ס"פ ויקהל (פט, ג. צ, ריש ע"ב) וביאורו בהוספות בתורה אור שם (קיד, ג ואילך. קטו, ד. קטז, ב). אור התורה ויקרא כרך ב ע' תנו ואילך. ובכ"מ.

27. דברי-הימים ב יז, ו. וראה ראשית חכמה שער העונה פ"ו (רלד, רע"א): שיהי יקר רוח וגבה נפש בעניני עוה"ב כו'. לקוטי תורה במדבר טו, ג. ועוד.

28. וראה בסיפור הגמרא (מנחות מד, א) ש"אותן מציעות" גופא כו'.

29. ספר השיחות ה'ש"ת ע' 72 – בשם כ"ק אדמו"ר הצמח צדק. ובכ"מ.

30. זכרי' יג, ב.

31. סוכה נב, א.

32. ישעי' נב, יב.

33. פ' ראה טז, ג.

34. ראה המשך "וככה-תרל"ז" בתחלתו. שם פרק קכט. לקוטי שיחות חט"ז

ע' 124 ואילך. וש"נ.

יא. והנה, מנהג זה – ש"מהדרים" באכילת "שרויה" – שייך רק בחו"ל, ששם נוהגים "יום טוב שני של גלויות" ואין דינו שווה לשבעת הימים שלפניו; אמנם מצינו כעין זה בענין של **הצצה ממש**, הנוהגת בסיום חג הפסח בכל מקום ומקום (גם בארץ ישראל ששם מסתיים החג בשביעי של פסח):

"מ³⁹ שנמשכה סעודתו במוצאי יום טוב האחרון של פסח עד לאחר צאת הכוכבים, מותר לאכול חמץ בסעודה, אף שעדיין לא התפלל ערבית ולא הבדיל כלל".

ובפשטות משמע, שמותר לו לאכול חמץ בסעודה זו – אף שלאחר מכן עתיד לומר בברכת המזון⁴⁰ "יעלה ויבוא" ויאמר "ביום חג המצות הזה!" [כפי שנוהגים בכגון דא⁴¹, שהולכים אחר התחלת הסעודה, ובמילא אומרים "ביום חג המצות הזה" למרות שכבר עברו כמה שעות מאז שחשכה]. והטעם הפנימי לזה – מובן לפי הנ"ל, שבסיומו של חג המצות מאירה הארת משיח שמצדה אפשר להפוך לטוב אפילו את ה"חמץ" גופא.

[ולהעיר עוד, שאף שהארת גילוי המשיח שייכת בעיקר ליום האחרון של פסח, הרי בארץ ישראל קיים הענין בשביעי של פסח – שהוא הוא היום האחרון שם (ונוהגים בו לעשות "סעודת משיח"); וגם בחו"ל – מבואר בכ"מ⁴² שגם שביעי של פסח יש לו שייכות מיוחדת לענין הגאולה העתידה, ואכמ"ל].

ויהי רצון שנוכה לראות כבר את יעודי הגאולה בפועל ממש ובעגלא דידן, ו"כימי צאתך מארץ מצרים – אראנו נפלאות".

39. שולחן ערוך אדמו"ר הזקן הל' פסח סי' תצא ס"ג – ממגן אברהם וחק יעקב שם.

40. במשנה ברורה שם סק"א כתב: "אמנם אם עדיין לא בירך ברכת המזון בודאי אין לו לאכול חמץ, דהרי יצטרך לומר יעלה ויבוא משום דאולינן בתי התחלת הסעודה כדאיתא לעיל בסו"ס קפת, וא"כ יהי תרתי דסתרי".

וכבר העירו שדבריו צ"ע, שהרי דין זה שהביאו הפוסקים אפשרי רק לפני ברכת המזון – כי אם כבר בירך ברכת המזון הרי אסור לו לאכול לפני תפלת ערבית והבדלה (כמבואר בשו"ע או"ח סי' רצט). וכן מפורש בכף החיים (סתצ"א סק"ח) שמשתימת לשון הפוסקים משמע שגם קודם ברכת המזון שרי.

ועכ"פ, גם לדברי המשנה ברורה משמע, שאם בפועל כן אכל חמץ בסעודה זו – עדיין אומר הוא בברכת המזון "יעלה ויבוא" ויאמר "חג המצות הזה" (כלשונו: "יצטרך לומר יעלה ויבוא כו"). ויש להאריך בזה.

41. כמבואר בשו"ע ונו"כ אורח חיים סוף סימן קפת.

42. ראה לקו"ש ח"ז ע' 271 ואילך. ועוד.

אף שגם ביום האחרון של פסח עדיין אסור החמץ בתכלית – כמובן וגם פשוט, מכל מקום, איתא בפוסקים³⁵ ש"מקילין כמה דברים ביום אחרון של פסח באיסור חמץ". ומצינו בתשובה של רבינו הזקן בעל התניא³⁶, לענין המנהג הידוע שנוהרים מאכילת מצה השרויה במים – שאף שיש למנהג זה יסוד, "טעמא רבא איכא במילתא ליזהר מחשש איסור דאורייתא", כי על ידי שהמצה נשרית במים היא עלולה לבוא לידי חשש כו' ולכן נזהרים בזה כל שבעת ימי הפסח, הרי "ביום טוב האחרון, המקיל משום שמחת יום טוב – לא הפסיד".

והנה, הטעם הפשוט בזה הוא שיש הבדל יסודי בין שבעת ימי הפסח עצמם שבהם אסור החמץ מדאורייתא ובכל מקום, לבין היום השמיני של פסח שהוא "יום טוב שני של גלויות" מתקנת חכמים;

אך על פי הנ"ל יש להוסיף עומק פנימי בזה, ששייך הוא ל"ענינו של יום" – שבהיותו היום האחרון של פסח שייך הוא לגאולה האחרונה, שאז לא יהיה מקום לחשש מפני ה"חמץ" מחמת העברת רוח הטומאה, ולכן גם בזמן הזה נוהגים קולא לענין דבר שיש בו חשש חמץ, מחמת הארת גילוי המשיח שביום זה.

ובזה יומתק המנהג שמצינו בענין זה של "מצה שרויה", שלא זו בלבד שמקילים בזה ואין נזהרים (כמו בשבעת ימי החג שלפניו) שמקפידים ביותר³⁷), אלא יתירה מזו – "מהדרים" להרבות בזה ולערב חתיכות מהמצה בכמה וכמה קערות של מאכלים³⁸ (דלכאורה, אף שמותר להקל ביום זה, כנ"ל מתשובת רבינו הזקן – מדוע לעשות זה באופן של "טובה כפולה ומכופלת" (...);

שהוא כדי להורות על מעלת היום, שמצד הארת המשיח שביום זה הרי אותו חשש ש"במצה שרויה" מתהפך לטוב וקדושה ומשתמשים בזה בעבודת ה' – להוסיף בשמחת יום טוב.

35. חק יעקב אורח חיים סתצ"א.

36. שו"ת אדמו"ר הזקן סי' ו. וראה שערי תשובה לשו"ע או"ח סוף סי' תס.
37. ולכן מכסים את המצות, שמא יפלו עליהם מים וכו' – ראה ספר השיחות ה"ש"ט ע' 37. תש"ב ע' 105.

38. ראה ספר השיחות תש"ב שם – בנוגע להנהגת כ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע.

עבודת אכילת מצה שבעה ימים

ששת ימים תאכל מצות וביום השביעי עצרת לה' אלקיך. מה שביעי רשות אף ששת ימים רשות (פסחים קכ, א)

אכילת מצת ה"רשות" בשבעת ימי הפסח, עבודה נפלאה היא.

דהנה, תוכנה הרוחני של המצה, הוא כדברי הזהר הק' שהמצה היא "מיכלא דמהימנותא" (ראה זח"ב מא, א) - מאכל האמונה.

שכן האמונה המלהטת בכל איש ישראל, אפשר שתהא ח"ו בבחינת "מקיף". כלומר, שמקפת כביכול את נפשו רק מבחוץ, ואינה חודרת ומשפיעה על שכלו ורגשותיו, עד ש"גנבא אפום מחתרתא רחמנא קרייא" (ברכות סג, א בגרסת הע"י) - שמבטא את אמונתו בתפילה, ובה בעת מעשיו מוכיחים כי לאותה אמונה אין השפעה על נפשו והתנהגותו.

אולם סגולתה של המצה היא לגרום לאמונה ל"התעכל" במוחו וליבו, ולהשפיע בפועל ממש על כל הגיונותיו, דיבוריו ומעשיו, שיהיו רק כפי כוונתו ית'.

ועפ"ז י"ל שעיקר השפעה זו של אכילת מצה, היא בשבעה ימים דווקא, שאז היא "רשות", ולא בליל-הסדר.

כי כאשר עושה האדם מעשה מפני ציווי, אין בכך הוכחה שלבו ומוחו שותפים לאותו מעשה. ועד"ז גם המצה שיהודי אוכל בליל-הסדר - מכיוון שאכילתו היא כדי לצאת ידי חובת הציווי "בערב תאכלו מצות", אין באכילה זו את תכלית המעלה של "עיכול" האמונה, וההתחברות שלו עמה.

אולם בשבעה ימים, שאכילת מצה היא רשות, ומבחרתו עוסק הוא בהחדרת אש

האמונה בפנימיות נפשו - זוהי ראייה שאכן נתיישרה האמונה במוחו ובלבו פנימה.

ואזי מגיע לתכלית "מיכלא דמהימנותא" - שאמונתו מזינה אותו, וחודרת אל תוככי נפשו, כשם שמזון חודר לגוף, ושולטת בשיחו ושגו ובכל מעשיו.

גאולת מצרים - כפריחת האביב

שמור את חודש האביב ועשית פסח לה' אלקיך (דברים טז, א)

אף שכל המועדים נקבעו ע"פ סדר עונות השנה (ראה שמות כג, טו-טז; ובסנהדרין יא, ב), הנה דווקא בחג הפסח מצינו ציווי מיוחד לכוון (ע"י עיבור וכו') שיוקבע דווקא בחודש האביב.

ויש ללמוד מזה הוראה נפלאה ולקבל עוז וכוח בעבודת ה'.

הנה עיין כי תביט בחודשי החורף אל השדות, תראה אשר תמו הגידולים, אין עוד צמיחה ונדמה שפסקה החיות מן הטבע.

אך עם פרוש האביב, בין-רגע ילבלבו האילנות, והשדות תתעטפנה ירק, ואזי יבין הרואה אשר צמיחה כזו אין בכוחה להתהוות ברגע אחד, אלא שבכל חודשי החורף, הייתה הכנה וקיבוץ הכוחות לצמיחה רבתי שבחודש האביב.

וכך גם יציאת מצרים בחודש האביב הייתה לאחר שנים רבות ששקעו במ"ט שערי טומאה, ומכל מקום בזמן קצר ביותר נתעלו לקבל התורה מפי הגבורה. ואין זה אלא מפני שבמשך רד"ו שנה של השעבוד בכור-הברזל המצרי, נזדככו בזיכוכן אחר זיכוכן. ובצאתם ממצרים נתגלה כל זה, ואז נתברר שכל שנות הגלות המרה, בגשמיות

וברוחניות, היו הכנה להיות הם לו ית' לעם סגולה ולקיים מצוותיו.

ומזה ילמד גם האדם לעבודתו, דגם כאשר נדמה לו בקוצר דעתו, אשר נמצא הוא ב"חורף", קור, קיפאון וריקבון, ונדמה לו אשר אין תכלית וצמיחה מתקופה זו; הנה אדרבא. ידע לנפשו אשר קרוב לוודאי שאין תקופה זו אלא הכנה וקיבוץ כוחות לעלייה וצמיחה דתקופת ה"אביב" שבעבודתו, וההפסק ישמש לתוספות כח בעבודת ה'. ומכאן ואילך יציץ ציץ, יוציא פרח ויגמול פירות טובים להנאות בהם את מי שאמר והיה העולם.

שחיטת הפסח ואכילתו - שתי מצוות

המצווה הנ"ה - הציווי שנצטוונו לשחוט כבש הפסח כו' המצווה הנ"ו - הציווי שנצטוונו לאכול כבש הפסח כו' (ספר המצות להרמב"ם)

כבר תמהו נושאי-כלי הרמב"ם (מעשה נסים סי' ה; ועוד) מה ראה למנותם לשתי מצוות נפרדות במנין התרי"ג, שאין זה מתאים ע"פ הכללים שישד בריש ספרו.

ויש לבאר זה ע"ד הדרוש, שבעבודת קרבן פסח יש ב' עניינים עיקריים ויסודיים, אשר לגודל חשיבותם, יש למנותם לחוד.

דהנה בצאת ישראל ממצרים להיותם עבדי ה' נצרכו לב' שלבים:

"לשחוט כבש הפסח":

דאמר לו הקב"ה למשה "חייך, אין ישראל יוצאין מכאן עד שישחטו את אלהי מצרים לעיניהם" (שמו"ד טז, א). היינו ששחיטת הפסח ענינה השלכת וביטול הע"ז של מצרים שהיו ישראל שקועין בה. ולא עבודה-זרה כפשוטו בלבד, אלא

”שחטו” את השעבוד לפרעה והשיעבוד להשקפתו של פרעה, וכעת מוכנים הם לקבל את עולו ית’. ועבודה זו הייתה במסירות-נפש כפשוטו, שהרי ”הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם ולא יסקלוננו” (שמות ח, כב), ובכך הוכיחו בני” את התמסרותם הגמורה להשי”ת בכל נפשם.

”לאכול כבש הפסח”:

מסירות נפש זו עליה להיות ”נאכלת” – לבל תיוותר התמסרות זו רק בפעולת הבריחה ממצרים, אלא שכל הנהגת היהודי מעתה, תהא חדורה וספוגה באותה מסירת נפש לו ית’. וזו המצווה השנייה בקרבן הפסח – שתנועת המסירות-נפש ”תאכל” ותהפך לדם ובשר מבשרו, ויהיו כל מחשבותיו דיבוריו ומעשיו רק כפי רצון השי”ת.

ה”יציאה” אמש היא ה”מצרים” של היום

ככל דוד ודוד חייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים (נוסח ההגדה, ובמשנה פסחים קמז, ב)

בספר תניא קדישא (פרק מז) מוסיף רבינו הזקן אשר ”ככל דוד ודוד ובכ” יום ויום חייב אדם לראות עצמו כאילו הוא יצא היום ממצרים”.

ויש לבאר תוכן עבודת יציאת מצרים בכ” יום:

הנה ”מצרים” הם המיצרים וההגבלות המפריעים לאדם בעבודת השי”ת, ועומדים לנגדו ברצותו להתעלות בעבודתו, ולנצח את טבעו ורגילותו. ו”יציאת מצרים”, היינו שמצליח ע”י יגיעתו להתגבר

על הניסיונות ולהתקדם מדרגא לדרגא בעבודתו ית’.

ובזה מחדש רבנו הזקן, אשר ה”יציאה ממצרים” שעמל ויגע עליה ביום האתמול, אינה מספקת למעמדו ומצבו כהיום הזה. ואדרבא, הדרגא שנחשבה אמש ”יציאת מצרים”, עתה ל”מצרים” תחשב.

שכן אין גבול לשאיפת הנשמה להתקרב למקור חוצבה תחת כסא הכבוד, וכאשר מתקרבת היא, התקרבות רבה או מועטת, הנה אדרבא הולכת וגדלה תשוקתה להתעלות עוד, בעילוי נוסף, ולהתקרב אל עצמות אין סוף ב”ה, כשלהבת המלהטת לעלות מעלה מעלה עד אין קץ.

ומכיוון שכן, הנה הדרגא שאתמול נחשבה אצלה לחירות ופריצת המצר, הרי עתה למאסר ולמצר תחשב. ותשוקתה היא, לצאת מהגבלה ומיצר אלו ולהתאחד עוד עם הקב”ה.

הצלת ישראל במכת בכורות

ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בוקר

מאחר שניתנה רשות למשחית אינו מבחין (שמות יב, כב; ובפרש”י)

יש לתמוה מה נשתנה מכת בכורות שבה ניתנה רשות למשחית ח”ו, והיו בני” צריכים להישאר בכתייהם ולציין בדם את מזוונותיהם, מה שלא מצינו כן בשאר המכות.

וי”ל שהשינוי תלוי במהותן ומטרתן של המכות:

כל המכות היו בכדי שידעו מצרים ”כי אני ה’”. ולכן לא הייתה המכה באופן של איבוד והריגת המצרים, אלא רק הלקאתם עד שיכירו וידעו ”כי אני ה’ בקרב הארץ” (שמות ח, יח). משא”כ במכת בכורות לא הסתפק בכך שידעו מצרים ”כי אני ה’”, אלא ”ומת כל בכור” – הענישם באופן המאבדם מן העולם.

והנה כשיצאו בני” ממצרים טענה מידת הדין (ילקוט ראובני שמות יד, כז) ”מה נשתנו אלו מאלו . . אלו עובדי עבודה זרה ואלו כו””, דמבני ישראל גופא היו שהיו שקועים בע”ז רח”ל.

ומכל מקום במכות הראשונות שנועדו להביא את המצרים לידיעת ה’, לא לקו בני”, שכן לא היו זקוקים שיחדשו להם עניין ידיעת ה’, ד”מאמינים בני מאמינים הם”, והיו יודעים את ה’. ורק במכת בכורות שמטרתה הייתה עונש, הנה כאן נתעוררה מידת הדין וניתנה רשות למשחית להיפרע גם בישראל רח”ל.

ומה גדלה אהבתו של קוב”ה לבניו, שגם בשעה שלכאורה משורת הדין שינזקו גם מבני”, הנה נתעוררה אהבת ”הקדוש ברוך הוא בכבודו ובעצמו” (נוסח ההגדה) לישראל. דאף שמצד השכל והדין הנה ”אח עשו ליעקב” (מלאכי א, ב) – שיעקב מתנהג באופן המשתווה לעשו ח”ו – הרי ”ואוהב את יעקב” (שם ג), שהשי”ת מגלה אהבתו הנפלאה שאינה משתנה מחמת מעשי הבן, ואין שום טענה וחשבון בעולם שיפגום באהבה עצמית זו.

ואזי ירד הקב”ה והגן על בני”, בכבודו ובעצמו ”אני הוא ולא אחר”.

מקורות:

ענין הימים האחרונים דחג הפסח וקרי"ס

"והמים להם חומה מימינם ומשמאלם" • ביאור הצורך דנס
זה כחלק מגילוי האלוקות שהיתה בקריעת ים סוף

"והמים להם חומה" וצמיחת האילנות - לשם מה?

בים, שם כתוב "ובנ"י הלכו וגו' והמים להם חומה מימינם ומשמאלם", שמזה מוכח דנס זה של "והמים להם חומה מימינם ומשמאלם" מוכרח הי' לעצם הנס דקרי"ס, עד שהי' צ"ל כ"ז משך זמן הילוכם "בתוך הים ביבשה", מתחילת ביאתם עד אחרי שהלכו ועלו מהים ליבשה.

•

והנה על הפסוק "והמים להם חומה מימינם ומשמאלם" איתא במכילתא (ילקוט ראובני שמות יד, כו. זח"ב קע. ב) שבעת קרי"ס הי' קטרוג על בני"י שהי' בניהם עובדי ע"ז, ובמה יזכו הם יותר מהמצריים: "בני אדם עובדים ע"ז הולכים ביבשה בתוך הים: אלו עובדי ע"ז ואלו עובדי ע"ז". ומסיים במכילתא: "מי גרם להם לישראל להינצל - מימינם ומשמאלם, מימינם - בזכות התורה שעתידים לקבל שנא' מימינו אש דת למו, ומשמאלם זה התפלה" (ובגירסא אחרת (ילקוט שמעוני רמז תלח): "ומשמאלם זו תפילין"). וזהו "והמים להם חומה מימינם ומשמאלם" - תורה ותפלה שהם ב' הקווים דימין ושמאל הם שהיו לישראל חומה להגן מפני המקטרגים.

וגם בזה אינו מובן, דלמה הוצרך להם לישראל חומה מב' הצדדים, הן מימינם והן משמאלם, ומדוע לא הספיק להם זכות א' בלבד?

ומה גם, זכות התורה, 'מימינם', ענינה שעל ידה היתה בחירת הקב"ה בבנ"י מכל העמים אשר על פני האדמה (ראה שו"ע אדה"ז ס, ד) באופן שהבדילנו מהם, וממילא מתבטלת ע"י כך הטענה "אלו עובדי ע"ז ואלו עובדי ע"ז", שהרי ע"י התורה ישנו חילוק עיקרי ויסודי בין ישראל לעמים. ולמה איפוא הוצרכו לעוד זכות, 'משמאלם', זכותה של תפלה (או תפילין)?

מסופר במדרש (שמו"ר פכ"א יב) שבשעת קרי"ס צמחו מהים אילנות, שנשאו פירות, והתינוקות לקטו פירות ונתנום למאכל לציפורים שהשתתפו עם בני"י בשירת הים (וראה ג"כ בספר תוספת שבת הובא בספר אורחות חיים סי' שכ"ד).

הכלל הוא (כמ"ש הר"ן בדרשותיו ד"ח) "לא עביד הקב"ה ניסא למגנא" (לחינם). והטעם בזה, כי הטבע הוא כמו בריאה של הקב"ה וכמ"ש (ירמיה לג, כה) "חוקות שמים וארץ גו' שמת"י ולכן אין הקב"ה עושה נס שאין לו הכרח, כדי לא לבלבל סדרי הטבע.

ועפ"ז צ"ב: הלא לצורך הצלת בני"י הי' די ומספיק עצם הנס דקרי"ס. ולמה הוצרכו לנס נוסף - שיצמחו אילנות ושהאילנות ישאו פירות מיד עם יצירתן, היפך סדרי הטבע, שצ"ל שהות של משך זמן משעת נטיעת האילן ועוד לתחילת צמיחת הפירות וכו'. (ועד"ז הק' בתויו"ט לאבות פ"ה מ"ד).

כמו"כ צ"ב מדוע לא הי' הנס דקרי"ס באופן שמי הים יתייבשו לחלוטין ויתבטל הים, אלא הנס הי' דווקא באופן שמי הים נשאר בעין, ונבקעו ונצבו כנד וכחומה כדכתיב "והמים להם חומה מימינם ומשמאלם". ואינו מובן: הלא די ומספיק הי' להם לבנ"י אילו הלכו ביבשה בתוך הים ותו לא, ולמה הוצרך להיות הנס שמי הים נצבו כחומה?

ועכצ"ל, שהנס ד"המים להם חומה מימינם ומשמאלם" והנס דצמיחת הפירות באילנות שבים - לא היו ניסים נוספים על קרי"ס, אלא שהוכרחו כחלק מעצם הנס קרי"ס.

ולכן מצינו שהתורה מספרת פעמיים על המים שנצבו כחומה (שמות יד, כב. שם כט): פעם אחת מיד עם תחילת כניסתם אל הים - "ויבואו בני"י בתוך הים ביבשה והמים להם חומה מימינם ומשמאלם", ושנית - אחרי שעלו מהים והמצריים היו טובעים

קריעת ים סוף - גילוי הכח האלקי הנסתר

בתוך-תוכה של נשמת כלא חד ואחד מישראל, שהיא "חלק אלוהי ממעל ממש".

וזהו התועלת שהיתה להם לישראל בקריעת ים סוף משתי הזכויות ד"מימינם ומשמאלם" - זכות התורה וזכות התפילה - שע"י כך שהיתה עבודתם עתידה להיות לא רק בקו אחד, אלא בב' קוים שונים, הנה זה גופא הוציא לידי גילוי ההעלם דנשמתם, וע"י כך נפעל גם בתוך העולם בעת קריעת ים סוף הגילוי דהפך ים ליבשה, ולכן הי' הנס, א) באופן שהמים הפכו ליבשה - דההעלם יצא לידי גילוי, ב) וגם נעשו המים חומה מימינם ומשמאלם בגשמיות העולם, כתוצאה מגילוי אלוהי אלוהות שבנפשות ישראל באותה שעה.

ובכל זה יובן ג"כ הא דצמחו אילנות ונשאו פירות בתוך הים, כי נס זה היה פרט מכללות הנס דקריעת ים סוף.

כי הנה בעת שנוטעים גרעין באדמה, באמת יש בגרעין זה כל האינרציה עם כל הפירות שיצמחו ממנו (ראה מאמר גדולים מעשה צדיקים בספר המאמרים תרפ"ה מכ"ק אדמו"ר מהור"י ז"ע), רק שהוא בהעלם, ואינו מתגלה רק אחרי זמן רב ביותר.

יתירה מזו: אפי' בכח הצומח שבאדמה, נמצא בהעלם כל מה שעתידי לצמוח ממנו. (ראה שערי אורה לאדמו"ר האמצעי ז"ע מאמר יביאו לבוש פ"ג)

אמנם, בשעת קריעת ים סוף, שפעלו בני' בעבודתם שיתגלה האור אלוהי הטמון בנפשם פנימה, הנה כתוצאה מכך פעלו גם בחלקם שבעולם שהי' שייך לעבודה זו, שיתגלה בו הכח האלוהי שהי' בו בהעלם.

ולכן, בכדי שהתינוקות יוכלו ליתן מזון לציפורים שהשתתפו עימם בשירתם, נתגלו אז כל האילנות נושאי הפירות שנמצאו בתוך עמקי כח הצומח שבאדמה אשר על שפת הים וכו'.

והנה "שפת הים" הלא הוא עפר, דומם. ומכך נמצאנו למדים - שגילוי ההעלם דהכח האלוהי שבבריאה שנתגלה בקריעת ים סוף פעלה אפילו בדומם ממש. שהרי מהדומם צמחו עצים אילנות ופירות - "צומח", ואותם פירות נעשו מאכל לעופות - "חיי", והעופות השתתפו ושרו יחד עם בני ישראל - "מדבר", שהם (בני ישראל) שרו שירה להקב"ה; ונמצא שהי' אז עליית הדומם והתכללותו באלוהות.

ונמצא שבקריעת ים סוף נתגלה ההעלם שבדומם, באופן שע"י כך היתה היכולת לדומם להיות נכלל באלוהות. וכ"ז הי' בקריעת ים סוף רק לפי שעה, שאז ניתן לבני' הכח לעשות כן לדורות עם קבלת התורה, שהשלמות בזה הי' לעת"ל, באופן של "ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר כי פי ה' דיבר" (ישעיה מ, ה), שיתגלה אז ה"דבר ה'" הנעלם עתה בכל דבר ודבר, בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו בקרוב ממש.

אך הביאור בכל הנ"ל יובן בהקדים תחילה ענינה של קי"ס ע"פ פנימיות הענינים. דהנה לפי פשוטו הוצרך להם קי"ס כדי להנצל ולהיפטר לגמרי משיעבוד מצרים.

אמנם אי משום הא לחוד קשה, שהרי "כמה דרכים למקום", ולמה היתה זאת מלפניו ית' לעשות נס כזה גדול של קי"ס ולא הצילם בדרך אחרת? הלא לפי דרך בני ישראל ממצרים לארץ ישראל, לא הי' להם דרך על הים, אלא שציווה ה' "וישובו ויחננו כו'". וגם לא עברו את הים מעבר לעבר, אלא באותו הצד שירדו באותו הצד עלו!

אך הביאור בזה דנס זה דקריעת ים סוף הי' ההכנה למ"ת (כדאיאת בלקו"ת לאדמו"ר ס"פ צו. וע"פ מרו"ל פסחים קיח, א): ע"י מתן תורה נעשה החיבור דמעלה ומטה [כדברי המדרש הידועים (שמו"ר פ"ב, ג. תנחומה וארא יט) שבמ"ת נפעל ירדת ה'עליונים ל'התחתונים' - "יורד ה' על הר סיני", ההתחלה כדי שיוכל להיות אח"כ גם העלאת התחתונים למעלה ע"י קיום התו"מ, וכמשנ"ת במק"א בארוכה (ראה לקו"ש ח"ג ע' 887 ואילך. ובכ"מ)], וההכנה לזה היא - הפך ים ליבשה'.

'ים' מורה על הכח האלוהי המחי' את העולם, אך מכוסה וטמון בעולם, כשם שהים מכסה על כל מה שבתוכו. ובקי"ס נהפך הים - כח אלוהי המכוסה - ל'יבשה', גילוי.

והכנה זו דהפך ים ליבשה באופן ארעי, היא שהיתה הנתינת כח מאת ה' לכל אחד ואחד מישראל אח"כ בקבל התורה לחבר ולגלות את הכח האלוהי שבעולם, בתוך העולם הזה התחתון - באופן קבוע.

והנה כל הענינים שבעולם (שנברא בשביל ישראל שנקראו ראשית (אותיות דרע"ק אות ב)), הרי הם קשורים עם ישראל. כל פעולה ופעולה של יהודי עם עצמו, פועלת כמותה גם בעולם. ומזה מובן, דזה שבקריעת ים סוף נתגלה האלוהות המכוסה בעולם, הנה תחילת הכח על זה היתה על ידי שבבני' נתגלה האלוהות הטמון בנשמתם פנימה.

ולזה הוצרך לבני' "חומה מימינם ומשמאלם", המורה על זכות התורה שבימין וזכות התפילה שבשמאל - כי רק על ידי העבודה בב' הקוים השונים דימין ושמאל הוא שיש ביכולת בני ישראל לגלות האור האלוהי הטמון ומכוסה בתוך נשמתם.

כי הנה עבודת האדם הנעשית בקו אחד בלבד - קו "ימין" או קו "שמאל" - הנה אפילו אם יעשה עבודתו שבאותו הקו בשלימות ובכל כוחו ממש, עד כדי מסירת נפשו לה', הלא יתכן שכל עבודתו בקו זה אינה נעשית אלא מצד טבע נפשו המושכת אותו לעבודה זו דוקא.

ובמה מתגלה ביטולו האמיתי להקב"ה באופן שיוצא ממצאיות ה"אני" שלו לגמרי? - בשעה שעובד את ה' בשתי קוים הפכיים. עבודה זו לא יכולה להיות מצד הטבע, שהרי מטבעו מוגבל האדם בקו אחד בלבד, אלא מצד התמסרותו המוחלטת אל הקב"ה שלמעלה מטבעו ו"מציאותו", שזה בא מצד האלוהות הטמון

"סעודת משיח"

זכרונות כ"ק אדמו"ר מהוריי"ץ נ"ע מחג הפסח שנת תרס"ו, ושיח שרפי קודש בסעודות אחרון של פסח אצל אביו כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע • זכרונות ופרפראות משולחן גבוה של רבותנו נשיאנו ונסיכי בית רבי בענינו של חג אחרון של פסח ו"סעודת משיח" שכונתה כך בפי כ"ק הבעש"ט הק'

מדוע היום האחרון של פסח הוא חג?

אבי סיפר בפרוטרוט איך הם ישבו בשולחן אביהם - הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש - ואכלו סעודת יום טוב, ואביהם אמר להם שהיום הוא אחרון של פסח, היום האחרון של פסח. שאלתי את אבי, מדוע היום האחרון של פסח הוא חג? ואמר אבי: זלמן אהרן, אולי אתה יכול לענות על קושייתו, מדוע היום האחרון של פסח הוא חג. ואתה ענית שאינך יודע.

דבורה לאה ישרה ליד אמא, קמה ואמרה שהיא יודעת מדוע היום האחרון של פסח הוא חג.

אבינו אמר לדבורה לאה, אם את יודעת מדוע, אמרי!

דבורה לאה אמרה: כשבני ישראל שומרים על שבעת ימי הפסח כפי הדין ונשמרים מחמץ - עושים את היום האחרון של פסח - לחג. כל בני ישראל שמחים שעברו את חג הפסח ולא נכשלו בעבירה הגדולה של חמץ בפסח.

בשנת תרס"ו, היה חג הפסח מאד שמח בליובאוויטש, היה זה חג הפסח הראשון ששיבת תומכי תמימים ערכה ב"אולם הגדול" של הישיבה, מבלי לחלק את התלמידים בקבוצות בין האכסניות, כפי שהיה הסדר כל השנים, אלא בית האוכל של הישיבה עצמה סידר את הפסח.

בודאי חקוק בזכרון קשישי תלמידי התמימים האירועים של שנת תרס"ו. גם סדרי חג הפסח אצל תלמידי תומכי תמימים בכלל, וגם הסדר של סעודת יום אחרון של פסח בפרט.

אחרון של פסח בסעודת הלילה, שאל הוד כ"ק אאזמו"ר הרה"ק [הרש"ב נ"ע] את אחיו דודי הרוז"א נ"ע, אם הוא זוכר מה שהסבא - הוד כ"ק אדמו"ר "צמח צדק" - אמר להם - לו ולרוז"א באחרון של פסח תרכ"ה.

הדוד רוז"א ענה שבאותו רגע אין הוא זוכר, יכול להיות שאם יצייר לעצמו את המחזה שהיה אז, אולי ייזכר.

"יום שמחתו של משיח"

שאל אותו - הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש - מדוע היום האחרון של פסח חג. זלמן אהרן גם כן לא ידע מדוע. ואילו דבורה לאה אמרה, שבני ישראל שומרים על שבעת ימי פסח כפי הדין ונזהרים מחמץ, עושים את היום האחרון של פסח לחג, בני ישראל שמחים על שלא נכשלו בעבירה הגדולה של חמץ בפסח. הסבא אמר, זה תירוץ שכלי טוב.

הסבא קרא לשלשתנו להתקרב אליו, ואמר לנו:

נזכרתי, אמר הדוד רוז"א, כשבורה לאה אמרה זאת, היה אבינו מרוצה מאד, ואמר: דבורה לאה, יש לך ראש טוב.

כשאמנו מספר הדוד רוז"א - ושלשתנו - דבורה לאה, אני ואתה נלווינו לאבינו אל דירתו של הסבא - הוד כ"ק אדמו"ר "צמח צדק" - להגיש לו סעודת החג, כפי הסדר שלנו לשמש את הסבא בשבת ויום טוב.

כשנכנס אבינו לחדרו של הסבא, סיפר לסבא, ששלום בער

אחרון של פסח הוא החג שלנו על הגאולה האחרונה, שהקב"ה יגאל אותנו מהגלות האחרונה נה על ידי משיח צדקנו, שהוא - משיח צדקנו - הגואל האחרון. היום הראשון של פסח הוא יום שמחתו של משה רבנו, ואחרון של פסח הוא יום שמחתו של משיח.

היום האחרון של פסח נקרא בשם אחרון של פסח, כלומר שאחרון של פסח, היום האחרון של פסח, הוא הסיום ממה שהתחילו בלילה הראשון של פסח. הלילה הראשון של פסח הוא החג שלנו מה שהקב"ה גאל אותנו ממצרים, הגאולה הראשונה על ידי משה רבנו שהיה הגואל הראשון - זה היה ההתחלה.

שתי טיפות גדולות של דמעות

נשמתי של הסיפור מאיר יותר מאשר התוכן הגשמי של הסיפור. ואילו בסיפורי הדוד רז"א הנה התוכן הגשמי של הסיפור הוא יותר ציורי מאשר התוכן הפנימי.

הדוד רז"א הזכיר פרטים נוספים מאירועי אחרון של פסח (תרכ"ה: א) הסבא מחזיק את משקפיו על מצחו ומברך בסיודר שאתה הגשת לו. (ב) באותו פסח היינו כל משך זמן התפלה בחדרו של הסבא. (ג) הסבא היה עטוף בטלית ושכב במטה. (ד) אחרי שמונה עשרה נכנסו אבינו - הוד כ"ק אאזמור"ר מוהר"ש - והדוד רב"ש. אחריהם הלכו אלי' ליב ויוסף מרדכי. שניהם - אלי' ליב ויוסף מרדכי - הרימו את הסבא מהמטה, הושיבוהו על הכורסא, וקירבוהו, כשהוא ישוב, לשולחן הגדול.

איסר החזן ונחום בערע ליב'ס הכניסו שני ספרי תורה וניגשו אחד אחרי השני אל הסבא לנשק את ספרי התורה.

הדוד רב"ש ואבינו עלו לתורה שלישי וחמישי, הסבא עלה לתורה למפטיר ואמר את ההפטרה כשהוא ישוב על הכורסא.

כשהדוד רז"א סיפר על כל האמור, עמדו דמעות בעיני אבי. וכאשר סיים הדוד רז"א הסיפורים האמורים זלגו שתי טיפות גדולות של דמעות על לחייו של אבי.

היום - אומר הוד כ"ק אאזמור"ר הרה"ק [הרשב"ב] - כשהייתי בהתחלת הערב בחדר הספרים - החדר בו נערכות ה"יחידות" - שמעתי שבחדר האוכל מתנהל ויכוח חזק בין בנותיך - אומר לי אבי - חנה ומושקא [אשת כ"ק אדמו"ר ז"ע]. עניין אותי מאד לשמוע תוכן הויכוח. כשהתקרבותי שמעתי שחנה אומרת שאחרון של פסח הוא חג כמו כל החגים, ואילו מושקע אומרת שאחרון של פסח אינו חג כמו כל החגים, והראיה לכך שלהדלקת נרות לא מברכים שהחיינו. וכרגע נזכרתי על האירוע של אחרון של פסח תרכ"ה.

לעתים קרובות מאד, מזכירים דברים קטנים ביותר, על אירועים גדולים וחשובים. קורה שזכרון האירועים מביא תועלת גדולה ברוחניות.

אב-הסבא - הוד כ"ק אאזמור"ר "צמח צדק" - וכל ילדיו היו בעלי זכרון מיוחדים במינם, גם אבי וגם הדוד רז"א היו בעלי זכרון מופלאים. שניהם - אבי ודודי - הם מספרים מיוחדים במינם. כשהם מספרים סיפור, הרי הסיפור הוא כמי שמצייר - לא בכתב, אלא בדיבור - כך שבעיני השומעים נעשה הדבר כסיפור תמונתי. ההבדל הוא בכך, שבסיפורי אבי הנה התוכן הרוחני-

הבעש"ט קרא לסעודת היום של אחרון של פסח בשם 'סעודת משיח'

לפי מהלך הניגון, וטיפות גדולות של דמעות זלגו על לחייו.

אבי אומר: ה'דובב שפתי ישנים' של ניגון, גבוה במדריגה מה'דובב שפתי ישנים, של דברי תורה, גם בגליא שבתורה וגם בפנימיות התורה. תורה, גם גליא וגם חסידות, היא הבנה והשגה, ועל ההשגה להביא להתעוררות מדה המתאימה להשגה. המדה הבאה על ידי השגה זקוקה להזדככות, ואילו ההתעוררות הבאה על ידי ניגון ההתעוררות עצמה מזוככת.

מדוע - אומר אבי - נזכרתי דוקא היום על האחרון של פסח תרכ"ה אין אני שואל את עצמי, שכן בהשגחה פרטית לא שייך מדוע, אלא בשביל מה. והשאלה בשביל מה נזכרתי דוקא היום באחרון של פסח תרכ"ה זאת אני שואל את עצמי.

...הדוד רז"א מנגן הניגונים שדודנו-זקננו כ"ק הרב"ש ניגן באחרון של פסח תרכ"ה בשעה שאב-הסבא - כ"ק אדמו"ר "צמח צדק" - אכל סעודת משיח.

אבי מספר מה ששמע מאביו - כ"ק אאזמור"ר מוהר"ש: הבעל שם טוב קרא לסעודת היום של אחרון של פסח בשם - סעודת משיח.

הדוד רז"א מספר, מה שאמר הסבא - כ"ק אדמו"ר "צמח צדק": כשתנגן ניגוני סעודת משיח כפי שהסבא - כ"ק אדמו"ר הזקן - ניגן אותם - תעורר את כוח הזכרון ותיזכר על מחזה הקודש של הסבא ושל החותן.

כשהדוד רב"ש - מספר הדוד רז"א - החל לנגן, עזר לו אבינו - כ"ק אאזמור"ר מוהר"ש. הסבא ניגן אתם בחשאי, בידו השמאלית סמך את ראשו וכיסה את העינים, ובידו הימנית הקיש על השולחן